
Justificări ale opiniilor modificate și ale altor observații din rapoartele de audit

---

Prof. univ. dr. Costel ISTRATE,
Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași,
e-mail: istrate@uaic.ro

Prof. univ. dr. Ovidiu Constantin BUNGET,
Universitatea de Vest din Timișoara,
e-mail: ovidiu.bunget@e-uvt.ro

Prof. univ. dr. Irimie Emil POPA,
Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca,
e-mail: irimie.popa@econ.ubbcluj.ro

Rezumat

Scopul lucrării este de a identifica și de a comenta principalele justificări care însoțesc opiniile modificate de audit, precum și principalele observații incluse în paragrafele de evidențiere a unor aspecte din rapoartele de audit ale companiilor române cotate pe piața reglementată a Bursei de Valori București (BVB). Populația analizată este reprezentată de peste 1.000 de observații (firme-an) din perioada 2007-2019. Dintre aceste rapoarte 25% conțin opinii modificate, iar justificările principale ale acestor opinii se referă la reevaluarea imobilizărilor corporale, la provizioane, la deprecierea activelor, la unele probleme juridice cu care se confruntă firmele, la elementele referitoare la procedurile de închidere și, într-o măsură mai mică, la continuitatea activității. În 30% din rapoartele analizate, auditorii au introdus paragrafe de evidențiere a unor aspecte, principalul element care se regăsește aici fiind, de departe, continuitatea activității, urmată de dificultățile financiare și de exploatare și de efectele diferitelor crize globale (financiară ori sanitară).

Cuvinte cheie: rapoarte de audit, opinii (ne)modificate, justificări, paragraf de evidențiere a unor aspecte, companii românești cotate

Clasificare JEL: M41, M42

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Istrate, C., Bunget, O.C., Popa, I.E. (2020), Justifications for the Modified Opinions and for Other Observations in the Audit Reports, *Audit Financiar*, vol. XVIII, no. 4(160)/2020, pp. 785-800, DOI: 10.20869/AUDITF/2020/160/026

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2020/160/026>

Data primirii articolului: 7.07.2020

Data revizuirii: 9.07.2020

Data acceptării: 28.09.2020

Introducere

Calitatea raportării contabile / financiare depinde de mai multe variabile și se traduce în mai multe dimensiuni. Pentru a diminua anumite riscuri legate de intențiile companiilor de a manipula datele contabile, modul în care companiile produc și raportează aceste date este supus unui control extern, efectuat de un profesionist independent – auditorul financiar. Chiar dacă auditorul nu poate lua decizii contabile pentru clienții săi, opinia pe care o oferă este sursă de recomandări pentru corectarea unor probleme de contabilitate și de raportare și are, astfel, un impact direct asupra calității informației contabile furnizate (Knechel et al., 2020).

În acest context, la calitatea raportării financiare trebuie să adăugăm calitatea auditului, acești doi termeni fiind intrinsec legați (DeFond & Zhang, 2014). Literatura pe teme de audit este foarte bogată; rezultă din aplicarea unor diferite metodologii și are un impact din ce în ce mai mare (Andrikopoulos et al., 2016). În ceea ce privește studiile referitoare la rapoartele de audit, problemele de cercetare abordează adesea opinia de audit, cu mulți autori care se concentrează pe explicații potențiale ale opiniilor modificate, cel mai adesea asupra problemelor de continuitate. Găsim, de asemenea, alte justificări pentru opiniile modificate, precum și analiza altor aspecte care apar în raportul de audit, fără a conduce la opinii modificate. Dacă un auditor emite o opinie modificată, el dă un semnal de alarmă la adresa utilizatorilor situațiilor financiare despre respectarea standardelor de raportare financiară (Chen et al., 2017).

Studiul de față este descriptiv, iar obiectivul nostru este să oferim o imagine de ansamblu a explicațiilor date de auditorii care emit opinii modificate privind situațiile financiare ale companiilor românești cotate pe piața reglementată. În același timp, am constatat că, într-un număr mare de cazuri, opinia auditorilor nu este modificată, dar raportul de audit conține un paragraf de evidențiere a unor aspecte privind modul în care entitățile au produs și au prezentat situațiile lor financiare.

Din câte știm noi, acest studiu este primul care analizează justificările opiniilor modificate și explicațiile din paragrafele de observații făcute de auditorii companiilor românești cotate pe piața reglementată a Burselor de Valori București (BVB), pentru o perioadă atât de lungă (2007- 2019) și pentru mai mult de 1.000 de observații (firme-an).

Principalele rezultate ale studiului nostru demonstrează că – în condițiile în care Big 4 reprezintă 37% din auditorii companiilor românești cotate pe piața reglementată – opiniile modificate sub toate formele lor (opinii cu rezerve, opinii contrare și imposibilitatea exprimării opiniei) reprezintă 25%. Am găsit o listă importantă de explicații ale opiniilor modificate, principalele făcând referire la reevaluarea imobilizărilor corporale și la problemele legate de aplicarea procedurilor de închidere a exercițiului. În ceea ce privește paragraful de evidențiere a unor aspecte, găsim că 30% din rapoarte conțin un astfel de paragraf și explicația principală se referă la continuitatea activității. Astfel, continuitatea și reevaluarea devin cele mai prezente aspecte care justifică opiniile modificate și paragrafele de observații, luate împreună, în cazul firmelor românești cotate pe piața reglementată.

În continuare, studiul nostru include o trecere în revistă a literaturii privind opinia de audit, descrierea populației și a metodologiei, principalele rezultate și discuții și concluzii.

1. Trecere în revistă a literaturii relevante

Am ales să prezentăm analiza literaturii abordând două aspecte: pe de o parte, rapoartele de audit și opinia de audit în contextul calității auditului, în raport cu tipul de auditor și tipul de opinie și, pe de altă parte, literatura despre auditul firmelor românești.

1.1. Opinia de audit și calitatea auditului

În literatură găsim că principalii factori care determină calitatea auditului sunt independența auditorului și competența acestuia (DeAngelo, 1981; DeFond & Zhang, 2014). Proxy-ul cel mai des utilizat pentru a măsura independența unui auditor este opinia de audit (Garcia-Blandon și Argiles, 2015), la care se adaugă onorariile de audit (DeFond & Zhang, 2014). O opinie modificată sugerează o independență mare a auditorului. Garcia-Blandon și Argiles (2015) consideră că durata lungă a mandatului unui auditor poate dăuna independenței acestuia.

În ceea ce privește rezultatele misiunii de audit, DeFond & Zhang (2014) identifică patru elemente din literatură, care pot fi utilizate la măsurarea calității auditului:

- evidențierea anomaliilor semnificative în activitatea auditorului;
- elemente legate de puterea de comunicare a auditului (în special opinia privind continuitatea activității);
- calitatea raportării financiare și a indicatorilor de măsurare a acesteia (angajamente discreționare, calitatea angajamentelor, prudență);
- elementele legate de modul în care utilizatorii percep calitatea informațiilor financiare, inclusiv confirmarea acestora de către auditori (costul capitalului, evoluția prețului pieței).

O opinie modificată emisă de auditor trimite un semnal utilizatorilor situațiilor financiare, potrivit cărora raportarea financiară nu este de încredere (Chen et al., 2017). De fapt, posibilitatea pe care o are auditorul de a emite o opinie modificată de audit reprezintă un argument puternic în negocierea dintre auditor și client, în sensul că clientul va accepta, probabil, să rezolve problemele detectate de auditor (Ruhnke & Schmidt, 2019).

Efectuarea unei cercetări pentru perioada 1994 – 2012, pe companii auditate de auditori Big N, Chen et al. (2017) a constatat o medie a opiniilor modificate (inclusiv opiniile cu un paragraf de observații) de aproximativ 17%, dar cu diferențe semnificative între țări. Pentru perioada 2007-2015, auditorii companiilor listate la bursele din Shanghai și Shenzhen (peste 15.000 de observații) furnizează doar 2,65% opinii modificate.

1.2. Cercetări privind opiniile de audit în contextul românesc

Având în vedere perioada relativ scurtă de funcționare a pieței financiare românești (din 1995) și faptul că din anul 1995 reglementările contabile și standardele de audit au evoluat semnificativ – la fel ca și organizarea profesiei de auditor financiar în România – literatura despre calitatea auditului în România, inclusiv cu privire la conținutul rapoartelor de audit și la justificarea opiniei auditorului, nu este foarte bogată. Organizația care administrează profesia de auditor financiar este Camera Auditorilor Financiari din România (CAFR), creată în 1999, care a adoptat standardele internaționale de audit încă de la înființarea sa. Literatura ne avertizează că adoptarea standardelor de înaltă calitate nu este neapărat suficientă pentru a obține o calitate înaltă în raportarea financiară și în auditul financiar: cadrul legal de aplicare corespunzătoare a standardelor este, de asemenea, foarte important (Simunic et al., 2017).

Evoluția numărului de auditori financiari a fost foarte rapidă, de la aproximativ 400 în 2000 la aproximativ 4.000 în prezent (Fülöp, 2014). O apreciere făcută de un fost membru al consiliului Camerei Auditorilor Financiari din România este că în rapoartele de audit publicate pentru companiile listate din România există erori legate în special de formă, care nu ar trebui să fie prezente la acest nivel (Botez, 2015). Într-un alt registru, Păunescu (2015) demonstrează că este probabil ca un mic auditor local să nu respecte pe deplin cerințele ISA, dar că această situație nu are un impact ridicat asupra calității situațiilor financiare.

În ceea ce privește alegerea auditorului, după analiza datelor din exercițiul financiar 2013, Jaba et al. (2015) au constatat că pentru companiile cotate din România există o corelație semnificativă între domeniul de activitate, distribuția teritorială, performanța financiară și alegerea unui auditor aparținând Big 4. Robu & Robu (2015) raportează că rezultatul net al companiilor care au primit o opinie de audit nemodificată are o influență semnificativă și pozitivă asupra deciziilor investitorilor și că apartenența auditorului la Big 4 nu contează în acest context (studiul se bazează pe exercițiile financiare 2012-2013 pentru companiile românești cotate). La rândul lor, Dobre & Brad (2015) observă (pentru 2010-2014) că apartenența auditorului la Big 4 are un impact pozitiv și semnificativ asupra relevanței informației furnizate de companiile listate din România.

Bunget & al. (2014) analizează impactului crizei financiare din 2008 asupra activității auditorilor români și consideră că printre consecințele crizei au fost: o creștere a eforturilor auditorilor în timpul misiunilor de audit, o scădere semnificativă a onorariilor de audit și o creștere a numărului de opinii modificate.

Robu et al. (2016) analizează efectele rotației auditorilor asupra relevanței informațiilor financiare furnizate utilizatorilor; ei consideră că rotația auditorilor, așa cum a fost practică de companiile listate românești din 2006 până în 2014, a influențat relevanța globală a informațiilor financiare, dar, luată individual, această influență asupra indicatorilor nu este semnificativă. Toma & Robu (2014) măsoară impactul auditorului asupra modului în care companiile listate românești aplică principiul prudenței și constată că această influență poate fi observată la nivelul capitalurilor proprii și al datorilor și că firmele al căror auditor aparține Big 4 sunt mai prudente decât celelalte. Cordoș & Fülöp (2013) concluzionează că pentru cele mai importante 25

de capitalizări ale BVB, rotația auditorului are efecte mai degrabă negative în ceea ce privește independența. Rolul auditului financiar în atenuarea efectelor manipulării rezultatelor și a angajamentelor este analizat de Carp & Georgescu (2019).

Câteva explicații pentru opiniile de audit modificate emise pentru companiile listate din România sunt prezentate de Dănescu & Spătăcean (2018) pentru perioada 2008-2016 (217 rapoarte de audit); aceștia ajung la concluzia că modificarea raportului de audit este justificată în principal prin absența unor probe de audit suficiente privind recunoașterea și evaluarea activelor. Analizând o altă categorie de entități de interes public, Istrate (2018) a constatat că, în cazul companiilor mari de stat din România care trebuie să aplice IFRS în situațiile lor financiare, proporția de opinii modificate în raportul de audit a fost enormă – de 71%. Cu toate acestea, luând în considerare toate companiile de stat românești, Ministerul Finanțelor Publice din România a găsit doar 14,43% opinii modificate pentru exercițiul financiar 2019 (MFP, 2019).

Pentru o perioadă de trei ani (2016-2018) și numai pentru cele mai mari companii listate la BVB, Tache (2020) a constatat că ipoteza de *opinion shopping* nu este confirmată.

2. Metodologie și populație

În analiza noastră, ne-am concentrat pe rapoarte de audit care însoțesc situațiile financiare ale companiilor românești cotate la BVB, pe piața reglementată. Perioada pentru care avem rapoarte disponibile este 2007 – 2019. Anul 2007 reprezintă primul an pentru România ca membru al UE. Am împărțit acest interval în două sub-perioade: 2007-2011, cinci ani de aplicare obligatorie în situațiile financiare individuale ale companiilor listate, a normelor contabile românești (NCR) pe baza directivelor UE și 2012-2019, opt ani cu aplicarea obligatorie a IFRS în situațiile financiare individuale ale companiilor cotate. Aceste două sub-perioade ne-ar putea permite să observăm efectele aplicării IFRS asupra rapoartelor de audit, dacă există. În acest sens, prezentăm sub-totaluri și medii pentru cele două sub-perioade, pentru unele dintre datele raportate. În cazul companiilor care au fost introduse la cotare după 2012, am eliminat observațiile în care se aplică NCR, pentru a asigura omogenitatea celor două grupuri de observații: numai NCR pentru 2007-2011 și numai IFRS pentru 2012-2019. Alegem să nu eliminăm companiile financiare din analiza noastră.

Tabelul nr. 1. Populația studiată și categorii de auditori

Anul	Companii cu rapoarte de audit disponibile	Categorii de auditor					
		Big 4		Non Big 4i		Non Big 4 locali	
		N	%	N	%	N	%
2019 IFRS	78	27	34,62	21	26,92	30	38,46
2018 IFRS	80	30	37,50	18	22,50	32	40,00
2017 IFRS	82	33	40,24	13	15,85	36	43,90
2016 IFRS	82	33	40,24	13	15,85	36	43,90
2015 IFRS	81	33	40,74	10	12,35	38	46,91
2014 IFRS	81	32	39,51	13	16,05	36	44,44
2013 IFRS	82	34	41,46	12	14,63	36	43,90
2012 IFRS	77	29	37,66	12	15,58	36	46,75
Total perioada IFRS	643	251	39,04	112	17,42	280	43,55
2011 NCR	89	34	38,20	8	8,99	47	52,81
2010 NCR	88	31	35,23	7	7,95	50	56,82
2009 NCR	87	29	33,33	6	6,90	52	59,77
2008 NCR	89	28	31,46	5	5,62	56	62,92
2007 NCR	88	28	31,82	6	6,82	54	61,36
Total perioada NCR	441	150	34,01	32	7,26	259	58,73
Total	1.084	401	36,99	144	13,28	539	49,72

Sursa: Proiecție proprie, pe baza datelor analizate

În **Tabelul nr. 1** am descris structura populației analizate, pe ani și pe categorii de auditori. În rapoartele de audit analizate am identificat mai multe variabile:

- categoria auditorilor (Big 4 față de alți auditori): este frecvent ca în literatură să se facă această distincție; DeFond & Zhang (2014) menționează multe articole care susțin că Big 4 asigură o calitate mai bună a auditului (prin dimensiunea și atracția Big 4 pentru candidați, precum și prin posibilitățile lor de a instrui auditori și de a le urmări activitatea); există și opinii diferite; pentru auditorii non-Big 4 adaptăm o propunere a lui Păunescu (2015) și separăm alte două categorii: cei afiliați internațional (non-Big 4i), separat cei locali (non-Big 4 locali); o clasificare similară este folosită, în contextul românesc, de Levanti (2019) și de Istrate (2018);
- tipul de opinie: nemodificat vs. modificat (opinie calificată, contrară, imposibilitatea exprimării opiniei) și justificările opiniilor modificate;
- prezența în raport a unui paragraf de evidențiere a unor aspecte și explicațiile din acesta.

Toate datele au fost colectate manual din rapoartele anuale individuale ale companiilor listate din România (există foarte puține companii care consolidează); aceste rapoarte sunt disponibile, în general, pe site-ul BVB, dar am completat căutarea pe site-urile companiilor, acolo unde a fost cazul.

În **Tabelul nr. 1** observăm, în primul rând, că ponderea

Big 4 printre auditorii companiilor listate românești este destul de limitată în comparație cu țările dezvoltate: o medie de 36,99% pentru un minimum de 31,46% (în 2008) și un maxim de 41,46% (în 2013). Cu toate acestea, se poate observa o creștere relativ constantă a ponderii auditorilor Big 4 și o creștere foarte importantă a numărului de afiliați internaționali non-Big 4 (non-Big 4i), de la un minim de 5,62% în 2008 la 26,92% în 2019. Împreună, aceste două categorii de auditori au, în 2019, peste 60% din piața de audit pentru companiile listate – o creștere foarte importantă comparativ cu situația din 2007. În Spania, Garcia-Blandon și Argiles (2015) găsesc 92% de Big 4 printre auditorii companiilor listate, pentru perioada 2002-2009. Într-un grup de 5 țări în curs de dezvoltare din regiunea MENA (Middle East și Africa de Nord), Sarhan et al. (2019) a găsit 59% Big 4 pentru unele companii listate nefinanciare. În cazul unei alte țări emergente ex-comuniste, Štager (2018) a constatat că toate companiile listate din Slovenia sunt auditate de auditorii Big 4.

Trebuie să observăm că clienții auditorilor Big 4 au dimensiuni mai mari decât clienții non-Big 4i și ai non-Big 4 locali.

3. Rezultate și discuții

În primul rând, am evidențiat opiniile modificate și opiniile nemodificate identificate în rapoartele de audit ale companiilor listate din România. Opiniile nemodificate, pe categorii de auditor, sunt prezentate în **Tabelul nr. 2**.

Anul	Observații disponibile	Opinii fără rezerve		Din care					
		N	%	Big 4		Non-Big 4i		Non-Big4 locali	
				N	%	N	%	N	%
2019 IFRS	78	62	79,49	25	40,32	13	20,97	24	38,71
2018 IFRS	80	67	83,75	28	41,79	11	16,42	28	41,79
2017 IFRS	82	66	80,49	28	42,42	9	13,64	29	43,94
2016 IFRS	82	67	81,71	28	41,79	8	11,94	31	46,27
2015 IFRS	81	63	77,78	26	41,27	6	9,52	31	49,21
2014 IFRS	81	61	75,31	25	40,98	7	11,48	29	47,54
2013 IFRS	82	61	74,39	25	40,98	7	11,48	29	47,54
2012 IFRS	77	53	68,83	20	37,74	5	9,43	28	52,83
Total perioada IFRS	643	500	77,76	205	41,00	66	13,20	229	45,80
2011 NCR	89	68	76,40	22	32,35	8	11,76	38	55,88
2010 NCR	88	61	69,32	21	34,43	3	4,92	37	60,66
2009 NCR	87	60	68,97	19	31,67	2	3,33	39	65,00
2008 NCR	89	56	62,92	17	30,36	3	5,36	36	64,29
2007 NCR	88	63	71,59	17	26,98	4	6,35	42	66,67
Total perioada NCR	441	308	69,84	96	31,17	20	6,49	192	62,34
Total	1.084	808	74,54	301	37,25	86	10,64	421	52,10

Sursa: Proiecție proprie, pe baza datelor analizate

Putem compara aceste cifre cu situația din alte țări. În Spania, de exemplu, Garcia-Blandon și Argiles (2015) au constatat o creștere a procentului de opinii neschimbate în perioada 2002-2006 (de la 80% la 90%), urmată de o scădere datorată crizei (spre 82% în 2008 și 84% în 2009). Aceiași autori au identificat pentru anii 2008 și 2009 o pondere mai mare a opiniilor schimbate, luând în considerare riscurile aferente continuității activității generate de criza financiară. Tot în legătură cu criza, Chen et al. (2016) au observat că pentru băncile americane, auditorii au devenit mult mai prudenți pentru anii 2008-2009, în măsura în care aceștia și-au asumat riscuri mai mici în emiterea unei opinii neschimbate pentru băncile care urmau să intre în faliment, în comparație cu perioada de după criză. Pentru o țară emergentă precum Iranul, MohammadRezaei et al. (2016) au observat o evoluție radicală a ponderii opiniilor schimbate: de la aproximativ 96% în 1999 la 64% în 2010, în contextul liberalizării pieței de audit; procentul este de 61% pentru perioada 2006-2015 (MohammadRezaei et al., 2018). În Portugalia, pentru anii fiscali 2006-2012, Heliodoro et al. (2016) găsesc 43,57% opinii schimbate. În Turcia, între 2010 și 2013, Yaşar et al. (2015) au identificat 10,6% de opinii schimbate.

Lennox (2000) a analizat rapoartele de audit ale companiilor listate la Bursa de Valori din Londra și a găsit 161 rapoarte cu opinie schimbată într-un eșantion de 5.441 observații (2,96%, din care 96 au fost opinii cu rezerve) și 65 cu opinii neschimbate, dar cu paragraful de evidențiere a unor aspecte, explicat prin unele probleme contabile sau prin incertitudini importante (printre aceste rapoarte, există 103 cu o opinie referitoare la continuitatea activității).

Tot în Spania, între 2001 și 2008, Abad et al. (2015) a observat 12,63% opinii schimbate (pentru companiile listate). În Italia, pentru exercițiul financiar 2009 au existat 87% opinii neschimbate, la care s-au adăugat 8% din alte opinii neschimbate, dar cu paragraf de evidențiere a unor aspecte; în 2012 totalul a ajuns la 92% (Provasi & Riva, 2014).

Situația din România, cu un procent mediu de aproape 75% de opinii neschimbate, este destul de departe de țările dezvoltate pentru care sunt disponibile cifre, dar putem presupune că este aproape de anumite țări emergente. Din păcate, ne-a fost imposibil să găsim cifre pentru celelalte țări ex-comuniste din Europa Centrală și de Est.

Tipul de auditor (dimensiunea auditorului) și opinia de audit reprezintă două variabile utilizate foarte frecvent pentru a măsura calitatea auditului (DeFond & Zhang, 2014). În cazul companiilor românești cotate, proporția de opinii schimbate emise de Big 4 diferă semnificativ de ponderea Big 4 în numărul total de auditori care lucrează pentru aceste companii.

Pentru Australia, Carson et al. (2016) a analizat rapoartele de audit ale companiilor listate între 2005 și 2013 și a observat o scădere a opiniilor neschimbate curate de la 84,8% (în 2005) la 64,3% (în 2003), dar această scădere este însoțită de o creștere echivalentă a opiniilor neschimbate însoțite de un paragraf de evidențiere a unor aspecte, de la 13% în 2005 la 32,3% în 2013. Astfel, totalul celor două este relativ constant, la 96% – 97%, iar opiniile schimbate se situează numai între 2% și 4%.

3.1. Opinii schimbate în rapoartele de audit ale firmelor românești cotate

Conform IAS 705 *Modificări ale opiniei în raportul auditorului independent*, auditorul trebuie să exprime o opinie schimbată atunci când:

„(a) concluzionează că, pe baza probelor de audit obținute, situațiile financiare în ansamblu nu sunt lipsite de denaturări semnificative;

sau

(b) nu este în măsură să obțină probe de audit suficiente și adecvate pentru a concluziona că situațiile financiare în ansamblu sunt lipsite de denaturări semnificative.”

Printre rapoartele de audit de care ne-au interesat, sunt 276 (peste 25%) care conțin opinii schimbate (Tabelul nr. 3). Trebuie să completăm cifrele din Tabelul nr. 3, adăugând că am găsit toate cele trei tipuri de opinii schimbate: opinii cu rezerve (244), opinii contrare (13, dintre care 10 pentru aceeași companie, din 2010 până în 2019) și imposibilitatea exprimării opiniei (19, pentru 9 companii diferite). O opinie schimbată pentru un exercițiu financiar este adesea urmată de o altă opinie schimbată, în cursul anului următor. Acest lucru confirmă concluzia lui Lennox (2000), care afirmă că o opinie schimbată este mai probabil să fie exprimată pentru o companie care a primit deja acest tip de opinie anul precedent, în special în cazul în care auditorul a fost menținut.

În cazul opiniilor modificate, ponderea Big 4 și non-Big 4i este, cumulată, puțin mai mare (36%, respectiv 21%) decât proporția respectivă în totalul opiniilor de audit care însoțesc situațiile financiare anuale ale companiilor cotate din România (37%, respectiv 13%).

Concentrarea opiniilor modificate pentru aceste două categorii de auditori este, probabil, justificată de independența crescută asociată cu acest tip de auditor.

Ponderea opiniilor modificate înainte de aplicarea IFRS (30,16%) este mai importantă decât după aplicarea obligatorie a IFRS (22,27%), chiar dacă observăm o creștere semnificativă a opiniilor modificate în 2012 (primul an IFRS), în comparație

cu 2011 (ultimul an în care NCR erau în vigoare); a existat o trecere de la 21 la 24 de opinii modificate, în paralel cu o ușoară scădere a numărului de companii (de la 89 la 77). Această situație poate fi explicată tocmai prin tranziția către IFRS, pentru care companiile românești au avut foarte puțin timp să se pregătească. Obligația de a adopta IFRS a fost făcută publică în iunie 2012, pentru exercițiul financiar 2012! Media opiniilor modificate este mare în comparație cu alte țări europene: Garcia-Blandon et al. (2020) au găsit doar 16% opinii modificate pentru perioada 2006-2013 în cazul companiilor cotate din Spania.

Tabelul nr. 3. Opinii modificate în rapoartele de audit pentru firmele românești cotate

Anul	Observații disponibile	Opinii modificate		Din care					
				Big 4		non Big 4i		Non-Big4 locali	
		N	%	N	%	N	%	N	%
2019 IFRS	78	16	20,78	2	12,50	8	50,00	6	37,50
2018 IFRS	80	13	16,25	2	15,38	7	53,85	4	30,77
2017 IFRS	82	16	19,51	5	31,25	4	25,00	7	43,75
2016 IFRS	82	15	18,29	5	33,33	5	33,33	5	33,33
2015 IFRS	81	18	22,22	7	38,89	4	22,22	7	38,89
2014 IFRS	81	20	24,69	7	35,00	6	30,00	7	35,00
2013 IFRS	82	21	25,61	9	42,86	5	23,81	7	33,33
2012 IFRS	77	24	31,17	9	37,50	7	29,17	8	33,33
Total perioada IFRS	643	143	22,27	46	32,17	46	32,17	51	35,66
2011 NCR	89	21	23,60	12	57,14	0	0,00	9	42,86
2010 NCR	88	27	30,68	10	37,04	4	14,81	13	48,15
2009 NCR	87	27	31,03	10	37,04	4	14,81	13	48,15
2008 NCR	89	33	37,08	11	33,33	2	6,06	20	60,61
2007 NCR	88	25	28,41	11	44,00	2	8,00	12	48,00
Total perioada RAS	441	133	30,16	54	40,60	12	9,02	67	50,38
Total	1.084	276	25,48	100	36,23	58	21,02	118	42,75

Sursa: Proiecție proprie, pe baza datelor analizate

3.1.1. Principalele justificări în emiterea de opinii modificate

Bunget & Dumitrescu (2012), într-un studiu asupra opiniilor exprimate de o companie locală de audit pentru clienții săi (aproximativ 50 de entități), au constatat că principalele observații scrise de auditori în rapoartele lor sunt legate de respectarea principiului contabil al prudenței, urmat de principiul permanenței metodelor, în timp ce observațiile privind continuitatea activității sunt la un nivel destul de limitat (aproximativ 6,5% din totalul observațiilor). Bendovski (2014)

identifică 10 erori principale observate de auditori în contabilitatea a 30 de companii românești (fără a specifica dacă sunt listate sau nu și fără a specifica frecvența apariției acestor erori): tratamentul rezervei de reevaluare, eșalonarea unor venituri sau cheltuieli pe o durată mai mare de timp, amânarea recunoașterii contabile a unor achiziții sau vânzări de stocuri, compensarea plăților în avans cu datoriile față de furnizori, prezentarea unor provizioane, neraportarea tranzacțiilor cu părțile afiliate, anularea eronată a provizioanelor, recunoașterea necorespunzătoare a reducerilor, buy-back, neactualizarea unor

datorii/creanțe în devize, omiterea recunoașterii deprecierei unor active (în special creanțe).

Într-o perspectivă mai largă, printre celelalte motive menționate în literatură și care justifică opiniile modificate ale auditorilor, găsim următoarele:

- continuitatea activității, nerespectarea reglementărilor contabile, deprecierea creanțelor, litigii, incertitudini cu privire la valoarea justă a activelor fixe sau a altor active (Lennox, 2000);
- continuitatea activității, evaluarea activelor (inclusiv creanțele), slăbiciunile sistemului de control intern, primul an de mandat, contingențele (Vanstraelen, 2002);
- impozitul pe profit, neconfirmarea datoriilor/creanțelor, evaluarea costurilor, deprecierea creanțelor, recunoașterea cheltuielilor/veniturilor, contingente, neîntocmirea situațiilor financiare consolidate, clasificarea activelor/datoriilor, provizioane, deprecierea stocurilor, deprecierea activelor imobilizate, a celor financiare, a fondului comercial, continuitatea activității, raportarea tranzacțiilor cu părțile legate, altele (MohammadRezaei et al., 2016);
- dificultățile financiare ale clienților, creșterea riscurilor pentru auditori în caz de faliment al clientului (Bunget et al., 2014);
- probleme legate de recunoașterea capitalurilor proprii (35%), a activelor (23%), datoriilor (20%) și a altor elemente (22%) (Heliodoro et al., 2016);
- tratamentul contabil al fondului comercial, chestiuni fiscale (în special legate deductibilitatea cheltuielilor), probleme legate de ajustarea valorii contabile a activelor și pasivelor, recunoașterea contabilă necorespunzătoare a anumitor cheltuieli (Abad et al., 2015).

În **Tabelele 4 și 7** raportăm principalele explicații găsite în rapoartele de audit și care justifică opiniile modificate și paragraful de evidențiere a unor aspecte. Deoarece datele noastre provin din rapoarte de audit pe o perioadă de 13 ani, ni s-a părut util să furnizăm informații pentru întregul eșantion, precum și pentru fiecare an și să menționăm, de asemenea, numărul de companii care au primit astfel de opinii, după modelul furnizat de Lennox (2000). În **Tabelul nr. 4** am inclus explicațiile oferite de auditorii care emit opinii modificate și care, în totalul observațiilor noastre, apar de cel puțin 13 ori (13 fiind numărul de ani din perioada noastră analizată).

Prima sursă de justificare a unei opinii modificate emise de auditorii companiilor cotate românești vizează reevaluarea imobilizărilor corporale, ceea ce confirmă rezultatele raportate de Bendovski (2014). În eșantionul nostru și pentru aceeași perioadă, analizând notele la situațiile financiare, am constatat că majoritatea companiilor cotate din România (82%) utilizează modelul de reevaluare pentru imobilizări corporale, în special pentru clădiri și terenuri și că tranziția la IFRS nu a schimbat în mod semnificativ această situație. Or, reevaluarea este o tehnică care ar trebui să necesite intervenția unui evaluator extern (ceea ce nu este întotdeauna cazul pentru anumite companii cotate la BVB); în plus, regulile contabile urmate pentru recunoașterea reevaluării conform IFRS necesită mai multă atenție după 2012 față de perioada dinainte, când se aplicau NCR.

Următoarele două explicații (provizioane, deprecierea imobilizărilor) sunt legate exact de estimările pe care companiile românești cotate ar trebui să le facă, în principal, la închidere. Se pare că procedurile aplicate în acest sens de companiile românești și implementarea acestor proceduri nu sunt complet aliniate la cerințele standardelor contabile. Identificarea în justificarea opiniilor modificate de audit a deprecierei activelor este curentă în literatură (Zhao & Zhang, 2008).

În ceea ce privește numărul de companii pentru care s-au dat explicațiile respective ale opiniilor modificate, se poate observa cu ușurință că este adesea de două ori mai mic decât frecvența apariției explicațiilor, ceea ce sugerează că aceeași explicație este valabilă cel puțin pentru doi ani, uneori pentru trei sau mai mulți ani consecutivi, pentru aceeași companie. În cazul continuității activității, acest lucru poate fi explicat cu ușurință prin durata procesului de reorganizare care urmărește îmbunătățirea performanței companiilor, în cazul celor aflate în insolvență. Dimpotrivă, pentru celelalte explicații, dacă aceeași problemă persistă mai mult de doi ani, putem spune că detectăm o anumită inerție în aplicarea procedurilor contabile, o anumită reticență din partea companiilor, de a corecta datele în conformitate cu observațiile auditorilor.

Distribuția anuală a explicațiilor opiniilor modificate este destul de constantă (pentru numărul total de explicații, precum și pentru fiecare în parte), atingând totuși un maxim în 2008 – anul începutului crizei financiare globale. Prin urmare, putem concluziona că impactul schimbării standardelor contabile (tranziția la IFRS în 2012) nu a fost semnificativ în ceea ce privește justificarea opiniilor modificate.

Tabelul nr. 4. Principalele justificări ale opiniilor modificate din rapoartele de audit pentru firmele românești cotate

Justificarea	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Total	Număr de firme diferite
1. Reevaluarea activelor imobilizate	8	9	11	4	6	5	7	6	4	5	6	5	4	80	34
2. Provizioane	4	9	5	6	4	4	2	4	3	3	4	3	1	52	17
3. Deprecierea activelor imobilizate	3	3	3	3	3	2	4	5	5	4	6	4	3	48	18
4. Probleme juridice	2	4	5	4	3	1	3	4	4	3	5	4	4	46	19
5. Chestiuni legate de închidere	6	4	2	8	5	4	2	4	2	2	3	1	1	44	22
6. Continuitatea activității	0	2	2	2	2	4	6	4	4	5	3	4	5	43	14
7. Deprecierea creanțelor	3	5	3	3	2	4	5	5	3	2	1	1	4	41	24
8. Recunoașterea veniturilor și a cheltuielilor	5	5	3	5	3	0	2	4	1	3	3	1	3	38	18
9. Recunoașterea și clasificarea activelor și a datoriilor	2	1	2	4	2	3	4	3	4	2	2	2	3	34	11
10. Evaluarea activelor și a datoriilor	2	3	1	3	1	2	4	5	2	1	2	2	2	30	9
11. Deficiențe în procedurile interne/ de audit intern	3	6	5	1	2	1	0	1	2	4	2	1	1	29	12
12. Deprecierea stocurilor	2	2	1	4	3	1	3	1	2	2	2	2	2	27	11
13. Deprecierea activelor financiare	1	3	3	4	2	1	1	0	0	2	3	2	4	26	15
14. Contabilizarea unor tranzacții	4	3	1	1	1	3	1	1	1	2	1	1	2	22	12
15. Elemente privind comparabilitatea	1	1	0	2	0	1	3	4	2	1	3	1	2	21	12
16. Tranzacții cu persoanele afiliate	1	1	2	3	3	3	1	0	0	1	2	2	1	20	9
17. Neconfirmarea unor solduri	1	3	2	2	1	1	2	0	2	1	1	2	2	20	11
18. Amortizarea imobilizărilor	1	2	3	3	1	1	2	0	0	0	0	0	0	13	6
19. Sistemul informatic	2	1	1	0	0	2	2	1	1	0	1	1	1	13	3
20. Altele*	0	2	2	4	2	2	7	9	4	5	9	6	3	55	-
Total	51	69	57	66	46	45	61	61	46	48	59	45	48	702	-

* Aceste alte elemente cuprind: probleme fiscale, impozite amânate, aplicarea IFRS 5, dificultăți ale auditorului în relația cu conducerea firmei, aplicarea IFRS, prezentare incompletă în note, probleme privind impozitul pe profit curent, expunerea pe un singur client sau pe o singură activitate, probleme legate de mediu

Sursa: Proiecție proprie, pe baza datelor analizate

3.1.2. Opinii privind continuitatea activității în rapoartele de audit ale firmelor românești cotate

În literatura de specialitate un loc semnificativ în analiza opiniilor modificate este acordat problemelor de continuitate a activității și poate fi un semn de calitate bună a auditului (Mande et al., 2017; Tanyi & Litt, 2017; Brocard et al., 2018); DeFond & Zhang (2014) ne avertizează, totuși, că acest lucru se poate datora unui comportament excesiv de prudent al auditorilor, pentru a evita litigiile care, la rândul lor, pot dăuna calității auditului. Garcia-Blandon și Argilés Bosch (2016) completează descrierea situației din Spania (pe care am menționat-o mai sus), oferind un procent de aproximativ 10% (13 din 135) de opinii privind continuitatea în totalul opiniilor de audit modificate primite de către companiile listate spaniole, între 2002 și 2010.

Referindu-ne la contextul american, DeFond & Zhang (2014) au constatat că opiniile privind continuitatea sunt relativ rare și sunt aferente exclusiv clienților aflați într-o situație dificilă. Într-un alt studiu, DeFond & Lennox (2011) identifică aproximativ 17% din opiniile modificate justificate de continuitatea activității, în cazul companiilor americane; majoritatea acestor opinii provin de la companii de audit mici sau mijlocii. Explicația pe care o oferă constă în sănătatea financiară precară (în medie) a clienților micilor companii de audit. Pe de altă parte, Carson et al. (2013), pentru companiile americane, constată că opiniile privind continuitatea sunt mai frecvente pentru întreprinderile mici – de la 20,14% la 42,08%, din 2000 până în 2010, pentru capitalizările bursiere mai mici de 75 mil. USD – și scad semnificativ în corelația directă cu dimensiunea capitalizărilor (un procent foarte stabil de 0,33%, pentru capitalizările mai mare de 500 mil. USD); pentru numărul total de companii incluse în eșantionul lor, Carson et al. (2013) au calculat o creștere a ponderii acestui tip de opinie, de la 9,82% în 2000 la 17,01% în 2010.

În ceea ce privește companiile românești cotate, explicațiile referitoare la continuitate în rapoartele cu opinii modificate sunt prezente în doar 43 din 1.084 rapoarte (3,97%) și se referă la 14 companii, față de media anuală de aproximativ 83 de companii. 40 dintre aceste 43 de companii raportează fie capitaluri proprii negative, fie pierderi importante pentru exercițiul financiar pentru care primesc opinia modificată privind

continuitatea. Dar aceste cifre trebuie completate cu observațiile din paragraful de evidențiere a unor aspecte care fac trimitere la continuitatea activității prezente în rapoartele cu opinie nemodificată (Tabelul nr. 6). În aceste paragrafe, explicațiile bazate pe continuarea activității sunt, de departe, cele mai frecvente (97 din 635, adică 15,28%). În anumite cazuri, observațiile privind continuitatea pot părea ca o opinie modificată (Carson et al., 2013). Dacă luăm în considerare această metodologie, în cazul BVB, ajungem la un număr total de $43 + 97 = 140$ de referințe la continuitatea activității în rapoartele de audit. Aceasta înseamnă că a existat o medie de 10,77 apariții pe an, pentru un număr mediu de 83 de companii listate: aproape 13% din rapoartele anuale de audit conțin, în medie, o trimitere la continuitatea activității.

3.1.3. Ipoteza de opinion shopping

Știm că o firmă se poate angaja în *opinion shopping* pentru a încerca să influențeze decizia auditorului, astfel încât să obțină o opinie mai favorabilă decât cea susținută de calitatea raportării sale financiare (Xie et al., 2010). Considerăm că este interesant de aflat dacă rotația auditorilor de către companiile românești care au primit o opinie modificată conduce la o schimbare către o opinie fără rezerve; vom compara aceste rezultate cu ceea ce raportează Lennox (2000). După ce am făcut acest test, am observat că, pentru perioada studiată, există 150 de schimbări de auditori, iar în cazul a 103 observații (69%) aceste modificări duc la același tip de opinie. Între cele 47 de cazuri rămase, am constatat că în 20 de situații (13%) schimbarea auditorului este urmată, în primul an al mandatului noului auditor, de o schimbare de la o opinie modificată la o opinie nemodificată (Tabelul nr. 5). În celelalte 27 de cazuri (18%) există o schimbare de la o opinie nemodificată la una modificată. Aceste rezultate sunt în concordanță cu concluziile lui Tache (2020), dar nu confirmă rezultatele lui Lennox (2000).

Dacă luăm în considerare existența unei opinii modificate ca o probă a calității auditului, atunci creșterea relativă a numărului de opinii modificate emise după schimbarea auditorului ar putea semnala o îmbunătățire a calității auditului generată de o astfel de rotație.

Tabelul nr. 5. Schimbări ale tipului de opinie, după rotația auditorilor

Schimbări între categorii de auditori	Total	Fără schimbări ale tipului de opinie		Schimbări ale tipului de opinie			
				De la modificată la nemodificată		De la nemodificată la modificată	
		N	%	N	%	N	%
De la Big 4 la Big 4	34	28	82,36	3	8,82	3	8,82
De la Big 4 la non-Big 4 locali	4	2	50,00	1	25,00	1	25,00
De la Big 4 la non-Big 4i	18	16	88,89	2	11,11	0	0,00
De la non-Big 4 locali la Big 4	16	8	50,00	0	0,00	8	50,00
De la non-Big 4i la Big 4	6	4	66,67	0	0,00	2	33,33
De la non-Big 4i la non-Big 4 locali	5	3	60,00	2	40,00	0	0,00
De la non-Big 4i la non-Big 4i	4	2	50,00	2	50,00	0	0,00
De la non-Big 4 locali la non-Big 4 locali	52	33	63,46	9	17,31	10	19,23
De la non-Big 4 locali la non-Big 4i	11	7	63,64	1	9,09	3	27,27
Total	150	103	68,67	20	13,33	27	18,00

Sursa: Proiecție proprie, pe baza datelor analizate

3.2. Paragrafe de evidențiere a unor aspecte în rapoartele de audit financiar

ISA 706 prevede că dacă auditorul consideră că este necesar să atragă atenția utilizatorilor asupra unei chestiuni prezentate sau descrise în situațiile financiare care, în opinia lui, sunt de asemenea importantă încât devin esențiale pentru înțelegerea de către utilizatori a situațiilor financiare, ori dacă dorește să atragă atenția asupra oricărui aspect, altele decât cele prezentate în situațiile financiare, dar care sunt relevante pentru înțelegerea de către utilizatori a auditului, a responsabilităților auditorului sau a raportului de audit, atunci introduce în raport un paragraf de evidențiere a unor aspecte. Prezența unui astfel de paragraf este foarte frecventă. Czerney et al. (2019) au constatat că un procent din ce în ce mai mare de rapoarte cu opinie fără rezerve conțin astfel de paragrafe: de la 41,5% în 2000 la 85,8% în 2007, iar cea mai frecventă explicație oferită de auditori o reprezintă aspecte legate de aplicarea principiilor contabile, de furnizarea informațiilor suplimentare, de limitările ariei auditului.

Astfel, în rapoartele de audit care fac obiectul studiului nostru, am identificat 328 care conțin un paragraf de evidențiere a unor aspecte. În **Tabelul nr. 6** am calculat ponderea acestor rapoarte și am prezentat și tipul de opinie pe care îl însoțesc. Se poate observa că aspecte evidențiate sunt prezente în numeroase rapoarte cu o

opinie nemodificată, precum și în rapoarte cu o opinie modificată. Cu toate acestea, tendința se îndreaptă către o prezență descrescătoare a unui astfel de paragraf în rapoartele cu o opinie nemodificată. În literatura de specialitate am găsit un studiu realizat de MohammadRezaei et al. (2016) care identifică, de asemenea, un număr mare de rapoarte de audit cu o opinie nemodificată, dar care conțin paragraf de evidențiere a unor aspecte.

Principalele tipuri de observații pe care auditorii companiilor cotate românești consideră important să le prezinte, deoarece sunt esențiale pentru înțelegerea situațiilor financiare, sunt centralizate în **Tabelul nr. 7**. În acest tabel am inclus doar observații care apar de mai mult de 13 ori, regrupând toate celelalte pe o singură linie.

Sursa principală de observații este, de departe, continuitatea activității. Așa cum am putut vedea mai devreme în acest articol, referințele la acest subiect sunt prezente și în justificarea opiniilor modificate, iar dacă le adăugăm și pe cele din paragrafele de alte aspecte, devin împreună foarte numeroase. Astfel, aspectele legate de continuitatea activității reprezintă majoritatea observațiilor, la fel ca în cazul Australiei (Carson et al., 2016). În cazul Belgiei, pentru companiile necotate, Hardies et al. (2016) raportează date care ne permit să calculăm procentul de opinii privind continuitatea, care este în jur de 10%.

Tabelul nr. 6. Rapoarte cu paragrafe de evidențiere a unor aspecte

Anul	Observații disponibile	Rapoarte de audit cu paragraf de evidențiere a unor aspecte		Care însoțesc			
				Opinii fără rezerve		Opinii modificate	
		N	%	N	%	N	%
2019 IFRS	78	29	37,18	18	62,07	11	37,93
2018 IFRS	80	20	25,00	11	55,00	9	45,00
2017 IFRS	82	20	24,39	10	50,00	10	50,00
2016 IFRS	82	19	23,17	11	57,89	8	42,11
2015 IFRS	81	30	37,04	15	50,00	15	50,00
2014 IFRS	81	27	33,33	16	59,26	11	40,74
2013 IFRS	82	23	28,05	14	60,87	9	39,13
2012 IFRS	77	12	15,58	8	66,67	4	33,33
Total perioadă IFRS	643	180	27,99	103	57,22	77	42,78
2011 NCR	89	27	30,34	18	66,67	9	33,33
2010 NCR	88	27	30,68	11	40,74	16	59,26
2009 NCR	87	27	31,03	13	48,15	14	51,85
2008 NCR	89	32	35,96	17	53,13	15	46,88
2007 NCR	88	35	39,77	22	62,86	13	37,14
Total perioadă NCR	441	148	33,56	81	54,73	67	45,27
Total	1.084	328	30,26	184	56,10	144	43,90

Sursa: Proiecție proprie, pe baza datelor analizate

Pe a doua poziție găsim dificultățile financiare și operaționale în activitatea unor companii. Potrivit lui De Fond et al. (2002), firmele aflate în dificultate financiară au mai multe șanse să primească opinii de audit modificate; pentru companiile din eșantionul nostru, auditorii preferă să includă această explicație în paragraful de evidențiere a unor aspecte.

Așa cum era de așteptat, o opinie privind continuitatea activității este emisă de auditori în cazul companiilor care raportează rezultate și/sau capitaluri proprii negative. Din 97 de observații cu o astfel de opinie, 74 raportează pierderi, iar din celelalte 23 de observații, 6 raportează capitaluri proprii negative. Criza financiară care a început în 2008 a condus la un număr sporit de observații în paragraful de evidențiere a unor aspecte; la fel și criza Covid-19 din 2020. În ultimul caz, criza a fost

considerată ca un eveniment ulterior închiderii, mai precis, un eveniment semnificativ care nu afectează situațiile financiare, dar care oferă informații cu privire la condițiile care au apărut după perioada de raportare și trebuie prezentat în note (conform IAS 10).

În **Tabelul nr. 8**, prezentăm categoriile de auditori care au emis opinii modificate și au inclus paragrafe de evidențiere a unor aspecte referitoare la cele mai importante observații – continuitatea activității și reevaluarea imobilizărilor. După modelul propus de Chen et al. (2017), adăugăm opiniile modificate, paragrafelor de evidențiere a unor aspecte.

Ponderea Big 4 (40,21%) în totalul observațiilor este mai mare decât ponderea lor în distribuția totală a rapoartelor între cele două categorii de auditori, în special pentru perioada NCR.

Tabelul nr. 7. Justificări ale paragrafelor de observații din rapoartele de audit ale firmelor românești cotate

Observația	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Total	Număr de companii diferite
1. Continuitatea activității	3	7	5	7	6	11	9	10	8	5	9	10	7	97	28
2. Dificultăți financiare și operaționale	6	6	7	6	6	6	8	4	5	1	6	6	1	68	28
3. Criza financiară sau alte crize	4	9	5	5	6	4	1	0	0	0	0	0	21	55	34
4. Probleme fiscale	9	7	4	2	4	1	4	5	5	2	4	4	4	55	22
5. Probleme juridice	4	2	3	2	4	4	4	4	5	5	4	3	4	48	20
6. Insolvență	1	1	1	0	2	3	3	4	4	6	7	5	4	41	12
7. Părți legate	4	5	5	2	2	1	2	3	1	2	3	4	2	36	16
8. Provizioane	3	2	3	2	5	2	4	2	4	2	2	2	3	36	19
9. Deprecierea activelor financiare	2	4	1	1	1	4	3	2	1	2	1	2	2	26	8
10. Clasificarea și recunoașterea activelor și a datoriiilor	5	2	3	2	2	0	1	2	2	0	0	1	2	22	12
11. Proceduri interne	4	3	0	2	2	0	0	1	3	1	3	2	1	22	14
12. Deprecierea creanțelor	2	2	2	2	0	0	2	1	0	3	2	2	2	20	15
13. Reevaluarea imobilizărilor	3	2	2	2	4	0	0	1	3	0	0	1	1	19	10
14. Comparabilitate	3	2	0	1	1	1	0	1	3	2	1	0	3	18	17
15. Expunerea pe o singură activitate sau pe un singur client	1	2	1	0	1	2	0	1	1	0	1	2	1	13	5
Altele*	7	11	5	1	3	10	6	4	3	3	1	4	1	59	n.a
Total	61	67	47	37	49	49	47	45	48	34	44	48	59	635	

* În ordinea descrescătoare a apariției: nepublicarea la timp a situațiilor financiare consolidate, contabilitatea de inflație, deprecierea stocurilor, clasificarea/recunoaștere veniturilor/cheltuielilor, elemente legate de procedurile de închidere, deprecierea imobilizărilor, aplicarea IFRS, chestiuni de mediu, existența unor riscuri financiare sau operaționale, contabilizarea unor tranzacții.

Sursa: Proiecție proprie, pe baza datelor analizate

Concluzii

Scopul studiului nostru a fost să descrie modul în care auditorii companiilor cotate din România justifică opiniile modificate și paragrafele de evidențiere a unor aspecte pe care le includ în rapoartele lor de audit financiar. Prin urmare, studiul este esențialmente descriptiv, iar principalele sale rezultate arată maniera în care auditorii au evaluat activitatea celor care

întocmesc situațiile financiare ale companiilor românești cotate.

Opiniile modificate și observațiile auditorilor sunt adesea folosite ca proxy pentru calitatea auditului financiar. Am comparat rezultatele studiului nostru cu rezultatele propuse de alte lucrări pentru a încerca să situăm cazul României la nivel internațional.

Tabelul nr. 8. Principalele justificări/observații din rapoartele de audit

Explicația	Total	Big 4		Non-Big 4i		Non-Big4 locali	
		N	%	N	%	N	%
a) Explicații ale opiniilor modificate							
1. Reevaluarea imobilizărilor	80	40	50.00	12	15.00	28	35.00
...							
6. Continuitatea activității	43	6	13.95	12	27.91	25	58.14
b) Explicații din paragrafele de observații							
1. Continuitatea activității	97	39	40.21	22	22.68	36	37.11
...							
13. Reevaluarea imobilizărilor	19	1	5.26	7	36.84	11	57.90
c) Total explicații privind continuitatea							
- pentru perioada NCR (2007-2011)	36	18	50.00	3	8.33	15	41.67
- pentru perioada IFRS (2012-2019)	104	27	25,96	31	29.81	46	44.23
d) Total explicații privind reevaluarea							
- pentru perioada NCR (2007-2011)	51	21	41.17	8	15.69	22	43.14
- pentru perioada IFRS (2012-2019)	48	20	41.67	11	22.92	17	35.41

Sursa: Proiecție proprie, pe baza datelor analizate

Evoluția auditului și a contabilității în România a fost rapidă și puternic influențată de contextul internațional și regional: aderarea din 2007 la Uniunea Europeană și orientarea către IFRS și ISA, la începutul anilor 2000.

O primă observație care particularizează situația României constă în proporția Big 4 printre auditorii care lucrează pentru companiile cotate: în medie, procentul este de doar 37% în timpul celor 13 ani analizați, față de țările dezvoltate, unde Big 4 domină în mare parte piața de audit în cazul firmelor cotate la bursă. Totuși, tendința este spre creșterea rolului Big 4, în special în contextul IFRS. Literatura română ne sugerează să identificăm mai mult de 2 categorii de auditori, separând, în cazul non-Big 4, auditorii locali de cei afiliați internațional. În aceste condiții, dacă adăugăm la auditorii Big 4 pe cei non-Big 4 afiliați unor rețele internaționale, ajungem la o pondere comună de 50% în totalul auditorilor care emit opinii pentru firmele românești cotate.

Populația pe care am studiat-o reprezintă companiile românești listate pe piața reglementată a BVB: 1.084 de observații timp de 13 ani, după ce am eliminat observațiile cu date lipsă. În toate aceste rapoarte, am găsit 74,54% opinii neterminate (cu procente în creștere continuă în timp), restul de 25,46% incluzând opinii modificate din toate categoriile: cele mai numeroase sunt opinii cu rezerve (88,41%), dar există și opinii contrare (4,71%) și imposibilitatea exprimării opiniei (6,88%). Situația românească pare departe de situația medie de pe piețele financiare dezvoltate.

În rapoartele lor, auditorii trebuie să furnizeze explicații clare pentru opinia modificată pe care au exprimat-o. În cazul companiilor listate românești, principalele explicații se referă la:

- reevaluarea activelor imobilizate, într-un context în care majoritatea companiilor își reevaluează activele fixe, în special clădirile și terenurile, din motive care sunt adesea legate de impozitare;
- provizioane și deprecierea activelor fixe, ca estimări dificil de realizat în condițiile unui istoric scurt în aplicarea de către firmele românești a unor standarde bune de contabilitate și raportare financiară și, mai ales, în condițiile în care nu este sigur că aplicarea acestor standarde se face de o manieră impecabilă;
- probleme juridice;
- alte aspecte privind închiderea (de regulă, neparticiparea la inventariere);
- continuitatea activității etc.

Literatura referitoare la rapoartele de audit conține numeroase referințe la continuitatea activității care, adeseori, reprezintă explicația principală a opiniilor modificate. Cu toate acestea, pentru companiile cotate românești continuitatea activității este pe locul 6 în lista de explicații a acestor opinii (43 de observații în 702, adică 6,13%). Totuși, în completarea opiniilor auditorului, am observat apoi că continuitatea activității

este, de departe, prima dintre observațiile prezentate în paragraful de evidențiere a unor aspecte inclus în raport de auditorii care exprimă opinii nemodificate. Împreună, explicațiile opiniilor modificate și observațiile subliniate în paragraful de evidențiere a unor aspecte au făcut ca problema continuității activității să acopere mai mult de 10% din observații.

În analiza pe care am efectuat-o pentru a testa ipoteza de *opinion shopping*, am observat că aceasta nu este confirmată cu adevărat în cazul companiilor românești; dimpotrivă – există mai multe companii care au schimbat auditorul și care au primit opinii modificate, în loc de opinii nemodificate înainte de schimbare.

Paragraful de evidențiere a unor aspecte este prezent în 30,26% din rapoartele de audit pe care le-am studiat. Astfel de paragrafe apar și în rapoarte cu opinii modificate și în rapoarte cu opinii nemodificate. Am afirmat deja că principala observație – cu mult înaintea celei de-a doua (15,28% față de 10,71%) – este legată de continuitatea activității, la fel ca în alte studii. Alte explicații evidențiază elemente legate de dificultățile financiare și operaționale din activitatea companiei, crizele financiare și de altă natură, chestiuni fiscale, probleme juridice, insolvență, tranzacții cu părți legate, provizioane etc.

Principala limitare a articolului nostru este caracterul său descriptiv; la aceasta putem adăuga dimensiunile reduse ale populației analizate și lipsa de date pentru alte țări ex-comuniste din Europa Centrală și de Est. O altă limitare a studiului, care sugerează tot atâtea posibilități de cercetări ulterioare, constă în absența, în cercetarea noastră, a unei corelații statistice între diferitele variabile specifice rapoartelor de audit: durata mandatului unui auditor (și, în consecință, rotirea auditorilor), onorarii de audit, tip de activitate, mărimea companiilor analizate, tipul de acționar, performanțele financiare ale entităților, evoluția prețurilor pe piața financiară, îndatorarea, gestiunea rezultatelor, evoluția reglementării auditului și a contabilității, concentrarea companiilor de audit, analiza situației ulterioare a companiilor care au intrat în faliment și care au primit sau nu au primit opinii modificate, controlul de calitate al companiilor de audit, genul partenerului de audit care întocmește raportul.

Mulțumiri: O versiune anterioară a acestei lucrări a fost prezentată în cadrul AMIS 2017 International Conference, la Academia de Studii Economice București, România, iar autorii mulțumesc participanților ale căror comentarii au îmbunătățit lucrarea.

BIBLIOGRAFIE

1. Abad, D., Sánchez-Ballesta, J. P., Yagüe, J. (2015), Audit opinions and information asymmetry in the stock market, *Accounting and Finance*, vol. 57, no. 2, pp. 565 – 595
2. Andrikopoulos, A., Bekiaris, M. Vadasi, C., Zounta, S. (2016), International Collaboration in Auditing Research: A Note, *International Journal of Auditing*, vol. 20, no. 1, pp. 66-71
3. Bendovschi, O. (2014), 10 common errors identified during the statutory audit of financial statements, *Audit Financiar*, vol. XII, no. 7, pp. 3-10
4. Botez, D. (2015), Aspects regarding the quality of statutory audit reports, *Audit Financiar*, vol. XIII, no. 3, pp. 82-89
5. Brocard, M., Franke, B., Voeller, D. (2018), Enforcement, Actions and Auditor Changes, *European Accounting Review*, vol. 27, no. 3, pp. 407-436
6. Bunget, O. C., Bliidișel, R. G., Dumitrescu, A. C., Demian, R. (2014), Financial auditor's reaction to the challenges of the economic crisis, *Audit Financiar*, vol. XII, no. 6, pp. 3-11
7. Bunget, O. C., Dumitrescu, A. C. (2012), A study on the relationship between audit opinion and accounting principles, *Audit Financiar*, vol. X, no. 5, pp. 6-11
8. Carp, M.; Georgescu, I. E. (2019), The Influence of Audit Opinion on the Degree of Real Earnings Management. The Case of Romanian Listed Companies, *Audit Financiar*, vol XVII, no. 4, pp. 666-679
9. Carson, E., Fargher, N. L., Geiger, M. A., Lennox, C. S., Raghunandan, K., Willekens, M. (2013), Audit Reporting for Going-Concern Uncertainty: A Research Synthesis, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, vol. 32, suppl. 1, pp. 353-384

10. Carson, E., Fargher, N., Zhang, Y. (2016), Trends in auditor reporting in Australia: a synthesis and opportunities for research, *Australian Accounting Review*, vol. 26, no. 3, pp 226-242
11. Chen, F., Lam, K., Smieliauskas, W., Ye, M. (2016), Auditor Conservatism and Banks' Measurement Uncertainty during the Financial Crisis, *International Journal of Auditing*, vol. 20, no. 1, pp. 52-65
12. Chen, T. T. Y.; Zhang, F.; Zhou, G. (2017), Secrecy Culture and Audit Opinion: Some International Evidence, *Journal of International Financial Management & Accounting*, vol. 28, no. 3, pp. 274-307
13. Cordoș, G. S., Fulop, M. T. (2013), Auditor-client tenure analysis and its effect on auditor independence, *Audit Financiar*, vol. XI, no. 9, pp. 3-11
14. Czerney, K.; Schmidt, J.J.; Thompson, A. M. (2019), Do Investors Respond to Explanatory Language Included in Unqualified Audit Reports? *Contemporary Accounting Research*, vol. 36, no. 1, pp. 198-229
15. Dănescu, T.; Spătăcean, O. (2018), Audit opinion impact in the investors' perception – empirical evidence on Bucharest Stock Exchange. *Audit Financiar*, vol. XVI, no. 1, pp. 111-121
16. DeAngelo, L. E. (1981), Auditor size and audit quality, *Journal of Accounting and Economics*, vol. 3, no. 3, pp. 183-199
17. DeFond, M. L.; Raghunandan, K. Subramanyam, K. R. (2002) Do non-audit service fees impair auditor independence? Evidence from going concern audit opinions. *Journal of Accounting Research*, vol. 40, no. 4, 1247-1274
18. DeFond, M., Lennox, C. S. (2011), The effect of SOX on small auditor exits and audit quality, *Journal of Accounting and Economics*, vol. 52, no. 1, pp. 21-40
19. DeFond, M., Zhang, J. (2014), A review of archival auditing research, *Journal of Accounting and Economics*, vol. 58, no. 2-3, pp. 275-326
20. Dobre, F. Brad, L. (2015), A Research Regarding the Influence of Financial Audit and of Corporate Governance on Value Relevance, *Audit Financiar*, vol. XIII, no.11, pp. 116 – 126
21. Fülöp, M. T. (2014), A comparative study regarding the evolution and perspectives of the financial audit market in Romania and Hungary, *Audit Financiar*, vol. XII, no. 3, pp. 12-20
22. Garcia-Blandon, J., M. Argiles, J. (2015), Audit firm tenure and independence: A comprehensive investigation of audit qualifications in Spain, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, vol. 24, no. 1, pp. 82-93
23. Garcia-Blandon, J.; Argiles, J. M.; Ravenda, D. (2020) On the Relationship between Audit Tenure and Fees Paid to the Audit Firm and Audit Quality, *Accounting in Europe*, vol. 17, no. 1, pp. 78-103
24. Garcia-Blandon, J., M. Argilés-Bosch, J. M. (2016), Audit partner tenure and independence in a low litigation risk setting, *Accounting in Europe*, vol. 13, no. 3, pp. 405-424
25. Hardies, K., Breesch, D., Branson, J. (2016), Do (fe)male auditor impair audit quality? Evidence from going-concern opinions, *European Accounting Review*, vol. 25, no. 1, pp. 7-34
26. Heliodoro, P. A., Carreira, F. A., Lopes, M. M. (2016), The change of auditor: the Portuguese case, *Spanish Accounting Review*, vol. 19, no. 2, pp. 181-186
27. Istrate, C. (2018), Financial auditing and financial reporting for Romanian state-owned companies – modified opinions and observations, *Journal of Accounting and Management Information Systems*, vol. 17, no. 4, pp. 513-531
28. Jaba, E., Robu. I. B., Balan, C. (2015), Statistical evidence on the selection decision of financial auditors, in the case of Romanian listed companies, *Audit Financiar*, vol. XIII, no. 4, pp. 59-71
29. Knechel, W. R.; Thomas, E.; Driskill, M. (2020), Understanding financial auditing from a service perspective, *Accounting, Organizations and Society*, vol. 81
30. Lennox, C. (2000), Do companies successfully engage in opinion shopping? Evidence from the U.K., *Journal of Accounting and Economics*, vol. 29, no. 3, pp. 321-337
31. Levanti, D. A. (2019), Aspects Regarding the Changes to the Independent Auditor's Report. The Case of Public Interest Entities, *Audit Financiar*, vol. XVII, no. 3, pp. 486-495

32. Mande, V.; Son, M.; Song, H. (2017), Auditor search periods as signals of engagement risk: Effects on auditor choice and audit pricing, *Advances in Accounting*, vol. 3, pp. 15–29
33. MohammadRezaei, F.; Mohd-Saleh, N.; Ahmed, K. (2018), Audit Firm Ranking, Audit Quality and Audit Fees: Examining Conflicting Price Discrimination Views, *International Journal of Accounting*, vol. 53, pp. 295–313
34. MohammadRezaei, F., Mohd-Saleh, N., Jaffar, R., Hassan, M. S. (2016), The Effects of Audit Market Liberalisation and Auditor Type on Audit Opinions: The Iranian Experience, *International Journal of Auditing*, vol. 20, no. 1, pp. 87-100
35. Păunescu, M. (2015), The quality of independent auditors report – is it room for improvement? *Audit Financiar*, vol. XIII, no. 10, pp. 61-68
36. Provasi, R., Riva, P. (2014), The assessing of going concern for the Italian listed companies: relevance and implications, *Global Conference on Business and Finance Proceedings*, vol. 9, no. 1, pp. 435-443
37. Robu, I. B., Grosu, M., Istrate, C. (2016), The effect of the auditors' rotation on the accounting quality, in the case of Romanian listed companies under the transition to IFRS, *Audit Financiar*, vol. XIV, no. 1, pp. 65-77
38. Robu, I. B., Robu, A. M. (2015), Statistical Analysis of the Audit Opinion Influence on the Value Relevance of the Financial Information Reported by the Romanian Listed Companies, *Audit Financiar*, vol. XIII, no. 11, pp. 73-81
39. Ruhnke, K.; Schmidt, M. (2019), The resolution of audit-detected misstatements, *Journal of Applied Accounting Research*, vol. 20, no. 1, pp. 41-62
40. Sarhan, A. A.; Ntim, C. G.; Al-Najjar, B. (2019), Antecedents of audit quality in MENA countries: The effect of firm- and country-level governance quality, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, vol. 35, pp. 85–107
41. Simunic, Dan A.; Ye, M.; Zhang, P. (2017), The Joint Effects of Multiple Legal System Characteristics on Auditing Standards and Auditor Behavior, *Contemporary Accounting Research*, vol. 34, no. 1, pp. 7–38
42. Ștager, V. (2018), Strong Competition Among Audit Companies and Power to Achieve Higher Audit Fees: Who is at the Forefront? *Scientific Annals of Economics and Business*, vol. 65, no. 2, pp. 119-138
43. Tache, M. (2020), The dynamics of audit market and financial reporting under International Financial Reporting Standards: the case of Romanian listed companies, *Journal of Accounting and Management Information System*, vol. 19, no. 1, pp. 139-157
44. Tanyi, P.; Litt, B. (2017), The Unintended Consequences of the Frequency of PCAOB Inspection, *Journal of Business Finance & Accounting*, vol. 44, no. 1 & 2, pp. 116–153
45. Toma, C., Robu, I. B. (2014), Study on the role of financial auditing to ensure the conservatism in financial reporting, *Audit Financiar*, vol. XII, no. 9, pp. 1-16
46. Vanstraelen, A. (2002), Auditor economic incentives and going-concern opinions in a limited litigious Continental European business environment: empirical evidence from Belgium, *Accounting and Business Research*, vol. 32, no. 3, pp. 171-186
47. Xie, Z.; Cai, C.; Ye, J. (2010), Abnormal Audit Fees and Audit Opinion – Further Evidence from China's Capital Market, *China Journal Of Accounting Research*, vol. 3, no. 1, 5pp. 1-70
48. Yaşar, A. Yakut, E., Gutnu, M. M. (2015), Predicting qualified audit opinion using financial ratios evidence from the Istanbul Stock Exchange, *International Journal of Business and Social Science*, vol. 6, no. 8, pp. 57-67
49. Zhao, Z.; Zhang, B. (2008) The Association between Audit Business Scale Advantage and Audit Quality of Asset Write-downs, *China Journal Of Accounting Research*, vol. 1, no. 1, pp. 51-81
50. MFP – Ministerul Finanțelor Publice (2019), Raportul anual privind activitatea întreprinderilor publice în anul 2018, la adresa http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/guvernanta/apactivintreppub2018_120920198.pdf, consultat pe 3 septembrie 2019